

MARY WELCH^a
LARS BREULS^b

De modi operandi van in België veroordeelde Nigeriaanse mensenhandelnetwerken gericht op seksuele uitbuiting: een verkennend onderzoek

Panopticon, 40 (2), 82-100
© 2019 Maklu | ISSN 0771-1409 | March 2019

- ^a Onderzoeker, Vakgroep Criminologie, Vrije Universiteit Brussel (corresp.: Mary.Welch@vub.be).
^b Aspirant van het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek, Vakgroep Criminologie, Vrije Universiteit Brussel (corresp.: Lars.Breuls@vub.be).

ABSTRACT

THE MODI OPERANDI OF NIGERIAN SEX TRAFFICKING NETWORKS CONVICTED IN BELGIUM: AN EXPLORATORY STUDY

Belgium is one of the main destination countries in Europe for Nigerian victims of sex trafficking. Based on a literature review, analyses of judicial files and an expert interview, this article describes the modi operandi of Nigerian sex trafficking networks. Different aspects are analysed: i) the vulnerabilities of the victims that are exploited, ii) the travel routes used by the traffickers, iii) the structure of and the actors in the network, iv) the coercive measures used by the traffickers, and v) the managing of black money. In this way, specific characteristics of Nigerians sex trafficking networks are distinguished, among which the presence of a female leader, the family-based structure of the networks and the use of voodoo related coercive techniques.

Keywords: Human trafficking, Nigeria, sexual exploitation

Kernwoorden: Mensenhandel, Nigeria, seksuele uitbuiting

1. INLEIDING¹

Het fenomeen mensenhandel kwam vanaf de jaren 1990 onder de aandacht van politionele actoren en beleidsmakers (BAARDA, 2016; BOELS & PONSAERS, 2011) en werd al snel beschouwd als een van de grootste, meest winstgevende en snelst groeiende takken van de georganiseerde criminaliteit (WINTERDYK & REICHEL, 2010). In het VN-protocol tegen mensenhandel wordt mensenhandel gedefinieerd als “het werven, vervoeren, overbrengen van en het bieden

¹ Deze publicatie kwam tot stand in het kader van een (onderzoeks)stage van de eerste auteur bij het Federaal Migratiecentrum (Myria), waar zij tevens de data-analyse uitvoerde. Een aantal aspecten uit dit onderzoek werden reeds (minder diepgaand) besproken in het jaarlijkse evaluatieverslag mensenhandel en mensen-smokkel van Myria (2018): https://www.myria.be/files/MYRIA_Rapport_2018_TRAITE_opmaak-NL_AS.pdf. De tweede auteur was als begeleider betrokken bij het aanvankelijke onderzoek en werkte in het kader van dit artikel de systematische literatuurstudie verder uit.

van onderdak aan of het opnemen van personen, door dreiging met of gebruik van geweld of andere vormen van dwang, ontvoering, bedrog, misleiding, machtsmisbruik of misbruik van een kwetsbare positie, of het verstrekken of in ontvangst nemen van betalingen of voordeelen teneinde de instemming van een persoon te verkrijgen die zeggenschap heeft over een andere persoon, ten behoeve van uitbuiting.” (Art. 3., Aanvullend protocol inzake de preventie, bestrijding en bestraffing van mensenhandel, in het bijzonder vrouwenhandel en kinderhandel, Verenigde Naties). In tegenstelling tot het begrip mensensmokkel, dat verwijst naar het verwerven van een vermogensvoordeel door het bieden van hulp aan buitenlandse personen bij het illegaal overschrijden van een grens, staat bij het begrip mensenhandel dus het uitbuitingsaspect centraal (BOELS & PONSAERS, 2011). Hoewel de strafrechtelijke definitie van mensenhandel niet vereist dat slachtoffers de buitenlandse nationaliteit hebben, gaat het fenomeen regelmatig gepaard met het misbruik maken van de kwetsbare positie waarin vaak irreguliere migranten zich bevinden (WIARDA, 2001). Verstrengingen in migratiewetgeving en -controle enerzijds en aanhoudende migratiestromen anderzijds versterkten bijgevolg het fenomeen (KAIZEN & NONNEMAN, 2007). Hoewel mensenhandel doorgaans met seksuele uitbuiting geassocieerd wordt, worden er vandaag verschillende categorieën van uitbuiting onderscheiden: seksuele uitbuiting, economische uitbuiting, uitbuiting via bedelarij, aanzet tot het plegen van gedwongen misdrijven, en mensenhandel met als doel organen te verhandelen (Art. 433quinquies Sw.). Methodieken van mensenhandelaars kunnen bovendien verschillen en zijn o.a. afhankelijk van de afkomst van daders en slachtoffers. Deze verschillen hebben betrekking op de manier van rekrutering van de slachtoffers, de organisatie van het criminele netwerk en de verschillende rollen hierbinnen, de vormen van dwang die gehanteerd worden, etc. (LEMAN & JANSSENS, 2013; SMIT, 2001).

In deze bijdrage wordt de focus gelegd op de specifieke methodieken gehanteerd door Nigeriaanse mensenhandelnetwerken gericht op seksuele uitbuiting. In de Nederlandse criminologie was er reeds in verschillende publicaties aandacht voor (bepaalde aspecten van) de modi operandi van deze specifieke netwerken (BAARDA, 2015; SIEGEL, 2007; NIJBOER, VOCKS & VAN DIJK, 2001). Ook in België stelden politionele actoren vanaf de jaren 1990 vast dat niet-begeleide Afrikaanse meisjes, voornamelijk met de Nigeriaanse nationaliteit, steeds vaker uit asielopvangcentra verdwenen. Vaak werden ze achteraf in het prostitutiemilieu als slachtoffer van seksuele uitbuiting teruggevonden (DE RUYVER, VAN HEDDEGEM & SIRON, 2001). Tot op de dag van vandaag worden beleidsmakers en praktijkactoren met Nigeriaanse bendes binnen het prostitutiemilieu geconfronteerd. Hun aantal, en daarmee gepaard ook het aantal Nigeriaanse slachtoffers van seksuele uitbuiting, kende in Europa de afgelopen jaren bovendien een groei (BAARDA, 2016; LEMAN & JANSSENS, 2013; VERMEULEN, VAN DEN HERREWEGEN & VAN PUYENBROECK, 2007).

Door de moeilijke detectie van het fenomeen is het maken van schattingen over de omvang ervan echter niet evident (hoog *dark number*). Volgens een niet-recente studie van CARLING (2006) zouden sinds het einde van de jaren 1980 tussen 25.000 en 30.000 Nigeriaanse vrouwen in het Europese prostitutiecircuit zijn uitgebuit. België en Nederland worden in deze studie, op Italië na, als de voornaamste bestemmingslanden genoemd. Volgens recente cijfers van de Internationale Organisatie voor Migratie stijgt het aantal potentiële Nigeriaanse slachtoffers van mensenhandel nog: in 2016 meerden 11.009 vrouwen en 3.040 niet-begeleide minderjarigen via talloze boten aan de kusten van Italië aan (ten opzichte van 5.000 vrouwen en 900 niet-begeleide minderjarigen in 2015). Er wordt geschat dat 80% van deze Nigeriaanse vrouwen en meisjes waarschijnlijk het slachtoffer zal worden van uitbuiting in Italië of een ander land van de Europese Unie (IOM, 2017). Uit gegevens van de Belgische Dienst Vreemdelingenzaken voor 2017 blijkt dat de Nigeriaanse nationaliteit de

meest voorkomende nationaliteit is bij de slachtoffers van mensenhandel met het oog op seksuele uitbuiting die in een procedure tot erkenning van slachtofferschap zijn gestapt: het betrof 42 van de 55 personen (Myria, 2018).

De detectie en de aanpak van het fenomeen is echter niet evident, in het bijzonder door de specifieke modi operandi die de Nigeriaanse mensenhandelnetwerken hanteren (DUNKERLEY, 2018). Voor beleidsmakers en actoren in de praktijk is het daarom interessant om bijkomend inzicht in deze modi operandi te verwerven. Ook vanuit wetenschappelijk oogpunt lijkt het relevant om de kennis samen te brengen die over de jaren heen in de internationale literatuur over deze modi operandi verzameld werd. In deze bijdrage wordt zulke literatuurstudie aangevuld met verkennende empirische inzichten in de Belgische situatie op basis van dossieranalyses en een expertinterview. Centraal staat daarbij dus de vraag hoe Nigeriaanse mensenhandelnetwerken met het oog op seksuele uitbuiting te werk gaan, vanaf de rekruteringsfase tot in de uitbuitingsfase (met tevens oog voor 'nevenactiviteiten' zoals het witwassen van de opbrengsten).

2. ONDERZOEKSOPZET

Wetenschappelijk onderzoek naar mensenhandel (en georganiseerde misdaad in het algemeen) kan op verschillende manieren aangepakt worden. NESKE & DOOMERNIK (2006) onderscheiden een *top-down* onderzoeksaanpak, steunend op gerechtelijke dossiers en expertinterviews, van een *bottom-up* onderzoeksaanpak, steunend op interviews met slachtoffers en daders. Voor het in dit artikel gepresenteerde verkennende onderzoek werd een *top-down* onderzoeksaanpak gehanteerd, die hieronder toegelicht zal worden.

Eenzijds werd er een literatuurstudie uitgevoerd naar bestaande literatuur inzake Nigeriaanse mensenhandel gericht op seksuele uitbuiting. Naast het raadplegen van meer algemene bronnen over mensenhandel in de aanloop van het onderzoek, werd er naar specifieke kernpublicaties inzake modi operandi van Nigeriaanse mensenhandelnetwerken gezocht via Web of Science, Google Scholar en de database van de universitaire bibliotheek. De termen '*Nigeria(n)*' en '*trafficking*' (en varianten daarvan) werden gebruikt om naar Engelstalige en Nederlandstalige wetenschappelijke publicaties te zoeken. Een focus op Nigeriaanse mensenhandel gericht op seksuele uitbuiting in Europa (minstens als onderdeel van de publicatie, naast een eventuele focus op andere landen) was daarbij een inclusiecriteria. Op basis van een lezing van de abstracts werden zo 31 kernpublicaties gevonden die intensief geanalyseerd werden. Ook werd er op basis van de bibliografieën van de gevonden publicaties nagegaan of belangrijke recente werken in onze literatuurstudie over het hoofd werden gezien (bibliografieplundering), wat tot 3 bijkomende belangrijke publicaties leidde. Uiteindelijk bleken 6 van de geselecteerde publicaties toch geen voor dit onderzoek relevante informatie over modi operandi van Nigeriaanse mensenhandelnetwerken te bevatten (de focus lag bv. op beleidsmaatregelen die in Nigeria geïmplementeerd werden). De andere publicaties werden – met uitzondering van enkele publicaties die ten opzichte van eerdere publicaties geen nieuwe inzichten inzake de modi operandi bevatten – in dit artikel verwerkt en dus in de bibliografie opgenomen.

Naast de literatuurstudie werden dossieranalyses uitgevoerd van afgesloten gerechtelijke dossiers naar Nigeriaanse mensenhandelnetwerken gericht op seksuele uitbuiting. Het analyseren van gerechtelijke dossiers biedt inzicht in de achtergrond, methodieken en organisatiestructuren van mensenhandelnetwerken (NESKE & DOOMERNIK, 2006). Uiteraard kan er op deze manier geen inzicht verkregen worden in Nigeriaanse mensenhandelnetwerken

die onder de radar van politie en gerecht bleven. De dossieranalyses werd uitgevoerd tijdens een onderzoeksstage van de eerste auteur bij het Federaal Migratiecentrum Myria, dat als wettelijke opdracht “*de analyse van het fenomeen van de mensenhandel en de mensensmokkel op basis van gerechtelijke dossiers, informele interviews, de analyse van de ontwikkelingen in de aanpak van de mensenhandel en de mensensmokkel en de evaluatie van het beleid ter bestrijding van mensenhandel en mensensmokkel*” heeft (Myria, 2016: 11). Deze onderzoekscontext maakte dat er sprake was van een gelegenheidssteekproef: enkel de dossiers waarin Myria zich in het verleden burgerlijke partij heeft gesteld, konden bestudeerd worden. De overweging om zich burgerlijke partij te stellen gebeurt op basis van een aantal criteria, zoals de symboliek van het dossier, de mediabelangstelling, de noodzaak voor ondersteuning van de slachtoffers, de potentiële aanwezigheid van nieuwe thematieken die rechtspraak kunnen uitlokken, etc. Voor dit onderzoek werden de zeven meest recente, voor dit onderzoek relevante dossiers geselecteerd voor analyse. Aangezien de perioden van de feiten toch zeer uiteenlopend zijn tussen de dossiers (gepleegd tussen 1999 en 2017), konden evoluties doorheen de tijd ook voorzichtig in kaart gebracht worden. Er werd doelgericht tevens een achtste dossier geselecteerd op basis van het afwijkende karakter van deze zaak.² Alle dossiers werden geanalyseerd op basis van een registratieformulier waarin de verschillende aspecten gerelateerd aan de structuur en de modi operandi van de Nigeriaanse mensenhandelnetwerken werden opgenomen. Op die manier konden de analyses van de dossiers, bestaande uit duizenden pagina’s, op een gestructureerde wijze verlopen.

Ook werd op 10 april 2018 een expertinterview van Franz-Manuel Vandeloek afgenomen, die toestemming verleende om bij naam genoemd te worden in dit artikel. Hij is sinds 1994 nauw betrokken bij politionele onderzoeken naar Nigeriaanse mensenhandel als lid, en later hoofd, van het team Afrika van de Federale Gerechtelijke Politie Brussel. Recent kwam hij ook aan het hoofd van de groep mensenhandel binnen de Federale Gerechtelijke Politie Brussel te staan. Het interview had tot doel om de dossieranalyses te valideren dan wel te nuanceren alsook te kaderen op basis van de praktijkervaring van deze expert. Het interview werd opgenomen, met uitzondering van een vertrouwelijk deel over de politionele opsporingsmethoden (een bespreking van deze opsporingsmethoden valt hoe dan ook buiten het bestek van deze bijdrage).

De combinatie van literatuurstudie, dossieranalyses en een expertinterview laat toe om in de breedte inzicht te verkrijgen in de verschillende aspecten van de modi operandi van Nigeriaanse mensenhandelnetwerken actief in België met het oog op seksuele uitbuiting. Waar bestaande literatuur regelmatig focust op één bepaald of enkele aspecten van de modi operandi van zulke netwerken (bv. de aanwezigheid van een vrouwelijke leider), focust deze bijdrage op alle fasen van de uitbuiting. Ook laten de verkennende dossieranalyses en het expertinterview toe om de bestaande literatuur op bepaalde vlakken aan te vullen (bv. geld-beheer, zie *infra*). Anderzijds moeten ook de beperkingen van de gehanteerde methodologie en het verkennende karakter van het empirische onderzoek erkend worden. Zo nuanceren recente publicaties op basis van geavanceerde netwerkanalyses de idee van homogene modi operandi van Nigeriaanse mensenhandelnetwerken doorheen de tijd (CAMPANA, 2016; MANCUSO, 2014). Deze nuances zullen uiteraard de nodige aandacht krijgen in dit werk, en doorgaans ondersteund worden door de eigen dossieranalyses, maar onze verkennende dossieranalyses kunnen weinig verdieping toevoegen op deze specifieke vlakken of deze

2 In tegenstelling tot de andere dossiers stond in dit dossier namelijk een leidinggevend mannelijk persoon met de Belgische nationaliteit in het mensenhandelnetwerk boven de ‘madam’. Hij werd aanzien als een ‘superpooier’, die tevens gelinkt werd aan de Siciliaanse maffia.

nuances verder verfijnen. Veeleer confirmeren onze dossieranalyses tendensen die in de literatuur beschreven worden, hetgeen wellicht ook te wijten is aan het feit dat gerechtelijke dossiers met het oog op juridische waarheidsvinding, eerder dan theorieverfijning, samengesteld worden. Omdat er een relatief grote overlap bestaat tussen de bevindingen op basis van de literatuurstudie en de bevindingen op basis van het empirische luik, worden beide aspecten tezamen aan de lezer gepresenteerd. Dit laat toe om zonder veel herhaling in te gaan op overeenstemmende, contrasterende en ‘nieuwe’ bevindingen uit het empirische onderzoek ten opzichte van de bestaande literatuur.

3. RESULTATEN

3.1. Het kwetsbare profiel van de slachtoffers

Hoewel het binnen de omvang van deze bijdrage onmogelijk is om deze in detail te bespreken (zie daarvoor o.a. AKOR, 2011; SIEGEL, 2007; CARLING, 2006; NIJBOER, VOCKS & VAN DIJK, 2001), is het belangrijk om aan te geven dat sociale, culturele, economische en politieke omstandigheden het verhoogde risico voor Nigeriaanse vrouwen om slachtoffer te worden van mensenhandelnetwerken met het oog op seksuele uitbuiting mee vorm geven. Daarom worden in wat volgt de belangrijkste aspecten van deze context kort toegelicht, zodat de lezer de resultaten ten volle kan kaderen.

Nigeria wordt, ondanks een rijkheid aan natuurlijke grondstoffen, gekenmerkt door een zeer grote sociale en economische ongelijkheid. Een situatie van extreme individuele armoede, een sociaal lage status als meisje/vrouw, een neergang van traditionele familiepatronen, en een gebrek aan scholing en de daaraan verbonden ongeletterdheid maken jonge(re) vrouwen kwetsbaar voor de lokroep van beelden uit de westerse consumptiemaatschappij (ESPOSITO et al., 2016; CARLING, 2006; ONYEJEKWE, 2005; NIJBOER, VOCKS & VAN DIJK, 2001). Deze lokgroep wordt versterkt door de terugkeer uit Europa van zogenaamde ‘madams’, die vervolgens een hoge levensstandaard in Nigeria kunnen onderhouden. Het fenomeen van de madam ontstond vanaf de jaren 1980. Wanneer landbouwgebieden in Nigeria door praktijken van oliewinning werden vernietigd, zagen veel (vaak getrouwde) vrouwen zich genoodzaakt om zich aan te bieden als sekswerker voor de arbeiders in de olie-industrie. Vele vrouwen en meisjes verlieten echter ook Nigeria en vonden werk in de tomatenpluk op het Italiaanse platteland. Velen onder hen verdienden daar informeel bij in de sekseconomie, waar een hoge vraag naar Afrikaanse sekswerkers heerste (IACONO, 2014; SIEGEL, 2007): *“Zelf werkzaam in het vak wierven ze andere meisjes en vervolgens wisten deze eerste madams mannelijke ‘sponsors’ in hun land ervan te overtuigen geld te investeren in de seksindustrie. Vervolgens namen ze de leiding binnen de criminele mensenhandelorganisaties”* (SIEGEL, 2007: 41). Deze succesverhalen, en de daaraan verbonden heldinnenstatus, worden door Nigeriaanse mensenhandelaars gebruikt om – volgens Franz-Manuel Vandeloek steeds jonger wordende³ – meisjes te overtuigen om, al dan niet onder druk van hun familie, naar Europa af te reizen. Daarbij worden regelmatig valse voorwendsels gebruikt (SKILBREI & TVEIT, 2008).

In de bestudeerde dossiers stelden de slachtoffers eveneens bijna allemaal gerekruteerd te zijn op basis van valse beloftes. Zo werd hen beloofd dat ze in Europa zouden mogen studeren, in een winkel werken, kapper worden, als oppas werken, etc. Slechts één slachtof-

3 In de bestudeerde dossiers waren de slachtoffers tussen 14 en 24 jaar oud. Bij een rangschikking van de dossiers in de tijd blijken de slachtoffers inderdaad steeds jonger te worden: vanaf het vijfde dossier kwamen vaker slachtoffers van minderjarige leeftijd voor.

fer beweerde expliciet op voorhand te weten dat ze als prostituee zou moeten werken. De werkomstandigheden waren echter slechter dan ze zich voor ogen had gehouden en ze had verwacht dat ze haar vrijheid zou mogen behouden.

Naast armoede als push- en de aantrekkingskracht van een geïdealiseerd Europa als pull-factor, moet erop gewezen worden dat de Nigeriaanse staatsstructuren doordrongen zijn van corruptie.⁴ Initiatieven om corruptie binnen o.a. de politie tegen te gaan, worden bemoeilijkt door de belangen die officiële actoren en delen van de lokale gemeenschap vaak bij de huidige structuren hebben (FOLAMI & NAYLOR, 2017). Bovendien zijn internationaal vertakte, georganiseerde criminele groeperingen prominent aanwezig in de Nigeriaanse samenleving (CARLING, 2006). De betrokkenheid van corrupte ambtenaren bij internationaal georganiseerde criminele netwerken maakt het bekomen van valse identiteitsdocumenten voor Nigeriaanse mensenhandelaars relatief eenvoudig (ELLIS & AKPALA, 2011). Anderzijds zorgt het wantrouwen ten aanzien van machtshebbers en overheidsdiensten ervoor dat Nigeriaanse slachtoffers van mensenhandel ook de politie in de Europese landen niet vertrouwen, hetgeen tot een lage bereidheid om hulp te zoeken leidt en hun kwetsbaarheid versterkt (VANDERHURST, 2017; BOELS & PONSAERS, 2011). Het gebrek aan kennis van de taal van het bestemmingsland en het doorgaans illegale verblijfsstatuut verminderen eveneens zowel de aangiftebereidheid als de mogelijkheden om op andere manieren een uitweg uit de prostitutie te vinden (BAYE & HEUMANN, 2014). Eén van de slachtoffers in de bestudeerde dossiers stelde expliciet in het verhoor dat de meisjes omwille van hun precaire en hulp-behoevende situatie de indruk hadden dat ze geen andere keuze hadden dan zich te laten uitbuiten.

Een andere specifieke kwetsbaarheid van Nigeriaanse slachtoffers van mensenhandel is hun vatbaarheid voor voodoo-achtige bezweringen, die door mensenhandelaars als dwang-mechanisme gebruikt kunnen worden. Deze specifieke kwetsbaarheid komt verderop in het artikel uitgebreid aan bod. Hier kan alvast geconcludeerd worden dat Nigeriaanse slachtoffers bijzondere kwetsbaarheden kennen door de socio-economische, politieke en culturele context waaruit ze afkomstig zijn. De Nigeriaanse mensenhandelnetwerken gericht op seksuele uitbuiting stemmen hun modi operandi hier bovendien op af. In wat volgt worden verschillende aspecten van deze modi operandi besproken: de gehanteerde reisroutes, de structuur van en de specifieke rollen binnen een netwerk, de gehanteerde vormen van dwang, en het geldbeheer.

3.2. Reisroute

De meeste slachtoffers in de bestudeerde dossiers waren afkomstig uit de Edo State. Het betreft een internationaal gesignaleerde tendens dat het overgrote deel⁵ van de slachtoffers van Nigeriaanse mensenhandel afkomstig is van deze streek, voornamelijk van de hoofdstad Benin City en haar onmiddellijke omgeving. De hierboven beschreven economische achterstelling is in deze streek sterk aanwezig en de eerste madams waren ervan afkomstig (EASO, 2015).

4 In de *Corruption Perceptions Index* voor 2018 behaalde Nigeria een score van 27/100 (waarbij een lagere score een hogere mate van corruptie betekent). Het land staat daarmee slechts op de 144ste plaats (van de 180) in de rangschikking van minst corrupte landen: <https://www.transparency.org/cpi2018>.
5 92% (UNESCO, 2006).

De reisroute vanuit Nigeria naar Europa en de gebruikte transportmiddelen veranderden doorheen de tijd. In de vijf oudste dossiers (feiten gepleegd tussen 1999 en 2009) werd vaker het vliegtuig genomen en was de reis(tijd) aanzienlijk korter. Met uitzondering van één dossier, waarin er rechtstreeks vanuit Nigeria naar Amsterdam gevlogen werd, reisden de slachtoffers eerst naar een Afrikaans land, zoals Kameroen, Ghana of Ivoorkust, om vervolgens één of meerdere vluchten naar Europa te nemen. Deze praktijk werd reeds beschreven door CARLING (2006) en had tot doel om minder op te vallen. Bovendien konden er zo bestemmingen in Europa uitgekozen worden waar de grenscontrole minder stringent was. Verder werd er, zoals eveneens beschreven door CARLING (2006), door mensenhandelaars pragmatisch gebruik/misbruik gemaakt van de asielprocedures in Europa. Zo werd het slachtoffer in een van de bestudeerde dossiers geïnstrueerd om te vertellen dat haar gezin vermoord was, zodat ze onder een valse naam asiel kon aanvragen. Na de asielaanvraag belandden de meisjes regelmatig in een open opvangcentrum, waar ze werden opgehaald door de madam of een andere speler in het mensenhandelnetwerk. Franz-Manuel Vandeloock oppert een verklaring voor de vaststelling dat vooral in de minder recente dossiers het Belgische asielkanaal gebruikt/misbruikt werd: in een verder verleden sleepten asielprocedures in België langer aan dan vandaag het geval is.

In de drie recentste dossiers (feiten gepleegd tussen 2011 en 2017) liep de route bijna uitsluitend per wagen, per bus of te voet over land en vervolgens per boot over zee. In deze dossiers werd er steeds gebruikgemaakt van de Libië-route. Verschillende Afrikaanse landen werden doorkruist om vervolgens, gebruikmakend van de politiek instabiele situatie en de sterke aanwezigheid van mensensmokkelnetwerken in Libië, van daaruit de boot naar Italië te nemen. De reis over land kon maanden duren – in de internationale literatuur wordt er zelfs van jaren gewag gemaakt (ESPOSITO et al., 2016) – en ging volgens de verklaringen in de dossiers regelmatig gepaard met het getuige zijn van of het ondergaan van seksueel en fysiek geweld. Ook BAYE & HEUMANN (2014) laten op basis van getuigenissen zien dat slachtoffers van Nigeriaanse mensenhandel gedwongen werden om seks te hebben met lokale, corrupte autoriteiten en weinig weerstand konden bieden anders dan proberen te onderhandelen dat een condoom gebruikt zou worden. Ook de boottocht liep in twee van de bestudeerde dossiers mis: het rubberen bootje barste of zonk omdat het overladen vol was. In het recentste dossier wordt gewag gemaakt van verschillende dodelijke slachtoffers, voornamelijk zwangere vrouwen en kinderen.

Ook in deze gevallen werden asielprocedures bij aankomst in Europa gebruikt/misbruikt, zij het op een andere manier dan in het verleden. In de recentere dossiers kwam namelijk het (vanuit het oogpunt van het mensenhandelnetwerk) potentieel van de Dublin-verordening (nr. 604/2013) naar voren. Zo werd er in het recentste dossier op de weg naar België een tussenstop in Lille ingelast, waar de slachtoffers een asielaanvraag moesten indienen. Op deze manier zouden ze beschermd zijn wanneer ze met de Belgische autoriteiten belast met migratiecontrole in aanraking zouden komen: op basis van de Dublin-verordening zouden ze dan namelijk naar Frankrijk worden overgebracht in plaats van naar Nigeria te worden teruggestuurd. Verder werd in de dossieranalyses vastgesteld dat corrupte autoriteiten (bv. Nigeriaanse leden van de ambassades in Europa) een rol kunnen spelen bij het faciliteren van grensoverschrijdingen: in één dossier werd bijvoorbeeld een contactpersoon van het mensenhandelnetwerk binnen de Nigeriaanse ambassade in Italië ingeschakeld om gemakkelijker visums voor een zogenaamde groepsreis te verkrijgen. Een ander voorbeeld betreft het betalen van smeergeld aan een lid van de Nigeriaanse ambassade in Griekenland. Deze persoon zorgde er dan voor dat de slachtoffers niet werden gedeporteerd naar Nigeria, maar vrij konden komen in Griekenland en hun reis konden verderzetten.

Op basis van de internationale literatuur moet wel de abruptheid van de wijziging van de routes enigszins genuanceerd worden: ook in het verleden werd er reeds gebruikgemaakt van de routes over zee, naast het gebruik van vluchtverkeer (CARLING, 2006). Daarnaast is het ook interessant om op te merken dat BAYE & HEUMANN (2014) de verschuiving van een prominent gebruik van vluchtverkeer naar een prominent gebruik van de routes over zee al situeren in 2005, onder invloed van verstrengde controles op luchtvaartverkeer. Deze nuances in acht nemend, blijkt ook uit onze dossieranalyses duidelijk dat mensenhandelnetwerken beïnvloed worden door ontwikkelingen in migratiecontrole en daarbij oog hebben voor 'oportunititeiten' om illegale grensoverschrijdingen te verwezenlijken. Zo bleek uit telefoontaps uit een recent dossier dat de Libië-route interessanter werd geacht door de uitbuiters. In de eerste plaats werd er aangegeven dat de route over zee goedkoper zou zijn, aangezien er minder geld aan het vervalsen van documenten uitgegeven moest worden. Bij het gebruik van vluchtverkeer zou de madam gemiddeld 10.000 euro per slachtoffer moeten betalen, terwijl de route via Libië gemiddeld 'slechts' 2.500 euro per slachtoffer zou kosten. Daarnaast zouden ook, door de lagere controle op deze route, de slaagkansen voor de route over zee hoger liggen. Er werd bovendien verwezen naar de grote opvang voor vluchtelingen die in Lampedusa georganiseerd werd.⁶

Het is tot slot nog belangrijk om te vermelden dat er in elk dossier sprake is van identiteitsfraude, hetzij door het gebruik van vervalste paspoorten, hetzij door gebruik van *look-a-like* paspoorten. Dat laatste houdt in dat een geldig paspoort werd gebruikt door een andere persoon, die erg lijkt op de persoon aan wie het paspoort toebehoort. Deze paspoorten werden zowel gebruikt voor de reis naar Europa als om te kunnen werken in België. De madams maken minder vaak gebruik van identiteitsfraude. Zij proberen onder meer via een (schijn-) huwelijk de Belgische nationaliteit te verkrijgen (zoals in drie dossiers het geval was). Dat geeft hen de zekerheid om ongestoord hun netwerk te kunnen uitbouwen zonder op de radar van de autoriteiten belast met migratiecontrole te komen.

3.3. Structuur van en rollen binnen de netwerken

In een Nederlands onderzoek naar de rol van vrouwelijke daders betrokken bij mensenhandel werden 89 gerechtelijke dossiers bestudeerd. Op basis daarvan onderscheidde SIEGEL & DE BLANK (2010: 440) drie types van vrouwelijke daderprofielen: i) supporters, die ondergeschikt en al dan niet onder druk bevelen van de leidende daders van het netwerk uitvoeren, ii) partners-in-crime, die een intieme of zakelijke relatie met een mannelijke mededader hebben en op gelijke voet de leidende taken en activiteiten binnen het netwerk opnemen, en iii) madams, die zelfstandig de centrale, leidinggevende rol binnen het netwerk opnemen en de aan mensenhandel gelieerde activiteiten coördineren. Doordat daders van verschillende (meer dan tien) nationaliteiten werden opgenomen in de steekproef, laat het onderzoek van SIEGEL & DE BLANK (2010) toe om de specificiteit van Nigeriaanse mensenhandelnetwerken aan te tonen. De overgrote meerderheid van de vrouwelijke daders viel in de categorie van supporters, maar dit was niet het geval voor de Nigeriaanse (en Ghanese)

6 Getuigenissen uit de praktijk geven aan dat sinds eind 2018, mede onder invloed van aanscherpingen van het migratiebeleid in Italië, in de tellingen van binnenkomsten in Europa veel minder Nigeriaanse mensen worden geregistreerd dan tevoren. Volgens Franz-Manuel Vandeloock is de meest logische verklaring voor deze afname, die zich op het moment van schrijven nog niet in officiële statistieken vertaalde, dat een hele grote groep Nigeriaanse slachtoffers vastzit in Libië.

daders: zes van de tien Nigeriaanse daders viel in de categorie van madam en de overige vier vielen in de categorie van *partner-in-crime*.⁷

De aanwezigheid van vrouwelijke leidinggevende figuren binnen het mensenhandelnetwerk, in het bijzonder in de hoedanigheid van madams, is dus specifiek voor de Nigeriaanse (en Ghanese) mensenhandelnetwerken (SIEGEL & DE BLANK, 2010; LEMAN & JANSSENS, 2013). Bovendien worden de Nigeriaanse mensenhandelnetwerken gekenmerkt door een zichzelf reproducerende, piramidale organisatiestructuur (KAIZEN & NONNEMAN, 2007; CARLING, 2006): slachtoffers kunnen op termijn, na afbetaling van de vooropgestelde schulden (zie *infra*), gestimuleerd worden om een hiërarchisch hogere, actievere rol binnen het mensenhandelnetwerk op te nemen. Dit zorgt ervoor dat de scheidingslijn tussen slachtoffer en dader na verloop van tijd diffuus wordt (IACONO, 2014). Doordat madams vaak zelf actief waren of nog zijn in de prostitutie en bovendien het ideaal van zelf bevochten emancipatie symboliseren, voelen de slachtoffers vaker een verbondenheid met hun uitbouter, waardoor de uitbuiting ook minder snel als dusdanig ervaren wordt (IACONO, 2014).

Nigeriaanse mensenhandelnetwerken zijn bovendien vaak rond familiale en etnische banden georganiseerd en kennen een losse, flexibele structuur, die adaptief is ten opzichte van wijzigingen in beleid en vervolgingspraktijken in de landen van uitbuiting. Door deze uitgebreide familiale en etnische banden zijn deze netwerken bovendien in staat het volledige proces (o.a. rekrutering, transport, uitbuiting) te controleren (MANCUSO, 2014; LEMAN & JANSSENS, 2013). De reeds aangehaalde wijzigingen in routes en het adaptief gebruik van asielprocedures weerspiegelen dit aanpassingsvermogen. Niettegenstaande nog steeds geconcentreerd rond familiale en etnische banden zijn de Nigeriaanse mensenhandelnetwerken doorheen de tijd geprofessionaliseerd, met toenemende internationale vertakkingen (CAMPANA, 2016; MANCUSO, 2014).

De dossieranalyses leveren een gelijkaardig beeld op als geschetst in de internationale literatuur. Een familiestructuur is herkenbaar in de meerderheid van de bestudeerde mensenhandelnetwerken, met vrouwelijke daders in centrale rollen. In de meerderheid van de gevallen kunnen deze vrouwelijke daders op basis van de classificatie van SIEGEL & DE BLANK (2010) als madam gecategoriseerd worden. Occasioneel was er sprake van een *partner-in-crime*: in één dossier werkte de madam op gelijke voet samen met een pooier, met wie ze een relatie had. Het betrof niet het enige dossier waar een mannelijke partner een rol speelde, maar in deze andere dossiers kon hem op basis van de informatie beschikbaar in de dossiers geen duidelijke leidinggevende positie toegeschreven worden.

Een specifiek dossier onderscheidt zich doordat er in de hiërarchische structuur een man met de Belgische nationaliteit boven de madam stond. Hij werd aanzien als een 'superpooier', die niet enkel Nigeriaanse, maar tevens Turkse en Albanese slachtoffers uitbuitte. Eerder dan een netwerk was er in dit dossier sprake van een voor commerciële doeleinden geprofessionaliseerde criminele organisatie, opgebouwd volgens een managementstructuur. LEMAN & JANSSENS (2013: 155) beschrijven de werkwijze in dergelijke mensenhandelnetwerken als volgt: *"The entrepreneurs make use of the existing modern management techniques of multinational companies and their branches that operate as business units. They become specialised and function on the basis of subcontracting patterns and flexible collaborative links."* De volledige organisatie werd door de 'superpooier' beheerd, die verschillende pooiers en

7 De vier Ghanese vrouwen vielen allemaal in de categorie van madam. Samen met de Nigeriaanse madams betroffen het de enige madams die in de dossiers werden teruggevonden.

madams aanstuurde. Toch was ook in dit geval de Nigeriaanse tak binnen de criminele organisatie opgebouwd volgens een familiale structuur: broers en zussen van de madam, die zelf aan het hoofd van de Nigeriaanse tak binnen de organisatie stond, waren actief betrokken binnen deze tak.

De dossiers lijken bovendien de stelling uit de internationale literatuur te ondersteunen dat er een professionalisering en internationalisering van de netwerken plaatsvond doorheen de tijd: in recentere dossiers werden vaker meer slachtoffers uitgebuit, over landsgrenzen heen (hetgeen echter mogelijk ook voor een deel verklaard zou kunnen worden door een toenemende politionele en gerechtelijke samenwerking in de opsporing). Franz-Manuel Vandeloock signaleert echter eveneens een toenemend gebruik door Nigeriaanse mensenhandelnetwerken van zogenaamde 'internationale uitwisselingsprogramma's', waarneembaar in verschillende dossiers waarin slachtoffers naar een ander land werden verplaatst omdat ze te weinig klanten hadden in België. Dit bemoeilijkt volgens Franz-Manuel Vandeloock de opsporing. In een recenter dossier had de hoofdbeklaagde bijvoorbeeld medeplichtigen in Nigeria, Spanje, Turkije, Italië, Marokko en Denemarken. Er werd daarbij gebruikgemaakt van 'hulpmadams': zij hielden het slachtoffer in het buitenland in de gaten en inden daar het geld. Er is hier enkel sprake van een uitwisseling, aangezien het slachtoffer 'eigendom' bleef van de madam in België. Dit ondersteunt de recent in de internationale literatuur geopperde these dat meerdere madams in Europa binnen een netwerk werkzaam kunnen zijn, waarbij niet elke madam een even hiërarchisch centrale rol heeft. De hiërarchische positie van de madam binnen het netwerk hangt af van de economische en relationele bronnen waarop ze beroep kan doen (MANCUSO, 2014).

Uiteraard waren er in de verschillende dossiers andere spelers naast de madam betrokken in de netwerken. Door de flexibiliteit en mobiliteit van de netwerken, met verschillende internationale vertakkingen, is het op basis van de dossieranalyses niet altijd evident om de specifieke rol(len) van iedere speler die onder de madam werkte, eenduidig uit te klaren. Daarom wordt de focus hier gelegd op de verschillende activiteiten die binnen de netwerken uitgevoerd moesten worden, al zal er wel worden aangegeven welke personen deze rol doorgaans opnamen.

Allereerst is er de rekruteringsfase. In het merendeel van de geanalyseerde dossiers werden de slachtoffers gerekruteerd door hun eigen familie, vrienden of kennissen, die hen doorgaans met een familielid van de madam⁸, in contact brachten. Dit stemt overeen met de internationale literatuur en blijkt bovendien relatief specifiek voor slachtoffers van Nigeriaanse mensenhandel te zijn (IACONO, 2014; SKILBREI & TVEIT, 2008; VERMEULEN, VAN DEN HERREWEGEN & VAN PUYENBROECK, 2007). In bepaalde dossiers waren ook familieleden van de madam, zoals haar mama, actief bezig met het ronselen van meisjes in Nigeria.

8 Indien dit familielid in Nigeria een vrouw is, wordt er in de literatuur ook wel gesproken van een madam in Nigeria en een madam in Europa (CARLING, 2006). In dit artikel wordt de term madam echter gereserveerd voor een in Europa opererende vrouwelijke leider binnen het netwerk. Dit is echter voornamelijk om verwarring in de tekst te vermijden. Het is namelijk wel correct om te spreken van een madam in Nigeria: in verschillende bestudeerde dossiers was bijvoorbeeld de moeder van de in België opererende madam in een actieve, hiërarchisch gelijke rol actief in Nigeria.

Voor vertrek werd er doorgaans⁹ een *juju*-ceremonie georganiseerd (zie *infra*). Hiervoor werd er doorgaans tegen betaling een beroep op een religieuze leider gedaan, al werden de ceremonies in één dossier geleid door de mama van de madam.

In een volgende fase stond doorgaans een mannelijk familielid van de madam in voor het regelen van de smokkel van de slachtoffers naar Europa. Er wordt hiernaar in de internationale literatuur verwezen als een *travel agent* (SKILBREI & TVEIT, 2008; CARLING, 2006). Indien deze persoon tevens instaat voor het voorschieten van de onkosten van de reis, wordt er tevens van een *sponsor* gesproken (CARLING, 2006). Dat het slachtoffer in bijna alle gevallen beroep moet doen op een reisregeling is kenmerkend voor Nigeriaanse slachtoffers (VERMEULEN, VAN DEN HERREWEGEN & VAN PUYENBROECK, 2007). In de oudere dossiers kwam het voor dat dezelfde mannelijke persoon instond voor het daadwerkelijke vervoer naar Europa. In de recentere dossiers werd er hiervoor echter steeds een beroep gedaan op onafhankelijke begeleiders. Deze *trolleys of connection men* (CARLING, 2006) wisselden elkaar af, waarbij iedere begeleider verantwoordelijk was voor een specifiek deel van de reis. De in de dossieranalyses gevonden evolutie doorheen de tijd ondersteunt bovendien de stelling van CAMPANA (2016: 82) dat “*there is a tendency towards a separation between the transportation and the exploitation stage.*” Hij stelt dat deze professionalisering toelaat om een groter aantal slachtoffers onder controle van het mensenhandelnetwerk te brengen.

Vervolgens stonden de meisjes in Europa onder directe of indirecte controle van de madam. Zij had in verschillende dossiers een of meerdere mannelijke helpers onder haar werken, omschreven door CARLING (2006) als *madam's (black) boys*.

Tot slot moet er vermeld worden dat er in verschillende dossiers beroep gedaan werd op externe personen die tegen betaling taken uitvoerden, gaande van het vervalsen van identiteitsdocumenten tot het uitvoeren van represailles tegenover de familie van niet-gewillige slachtoffers.

3.4. Dwang

Nigeriaanse mensenhandelaars gebruiken verscheidene vormen van dwang om hun slachtoffers onder controle te houden. De meest voorkomende vormen van dwang en controle zijn: inbeslagname, schuldaflossing, mentaal geweld (vaak in de vorm van *juju*) en fysiek geweld. Afhankelijk van het dossier werden specifieke vormen van dwang afzonderlijk of complementair aan elkaar gebruikt door de uitbuiters. Deze verschillende vormen worden achtereenvolgens besproken. Daarnaast was er in twee dossiers sprake van een loverboymethodiek, waarbij het slachtoffer emotioneel afhankelijk van haar uitbouter werd gemaakt.

Inbeslagname

In verschillende dossiers werden identiteitsdocumenten en persoonlijke bezittingen van de slachtoffers in beslag genomen. Deze documenten werden vernietigd of bewaard door de uitbuiters, zodat de slachtoffers steeds afhankelijk bleven van haar/hem. Er werden meerdere voorbeelden van praktijken van inbeslagname in de dossiers teruggevonden. Naast identiteitsdocumenten werden bijvoorbeeld ook smartphones en contactenboekjes afgenomen.

9 Dit was niet in alle dossiers het geval. Het was ook mogelijk dat *juju*-rituelen pas aangewend werden wanneer slachtoffers in Europa ongehoorzaamheid vertoonden (zie *infra*).

In de internationale literatuur wordt er slechts oppervlakkig ingegaan op de inbeslagname als een vorm van controle, terwijl uit de dossiers blijkt dat dit voor de slachtoffers een grote impact had. Enerzijds zorgde het verlies van identiteitsdocumenten en andere spullen ervoor dat de meisjes zich gevangen voelen in een onbekend land. Het controleren van bezittingen bleef bovendien niet noodzakelijk beperkt tot de beginfase van de uitbuiting. Zo wordt er in een dossier aangegeven dat de bezittingen van de slachtoffers geregeld doorzocht werden om zeker te zijn dat ze niets achterhielden voor hun madam, wat het beklemmende gevoel versterkte. Anderzijds konden de uitbuiters, door het bezit van de documenten, via bedreigingen inspelen op de angst voor deportatie bij de slachtoffers (IOANNOU & OOSTINGA, 2015). Op zulke deportatie – in het bijzonder wanneer de reis niet tot de verwachte succesvolle economische rijkdom heeft geleid – rust in het herkomstland immers een stigma: hoewel aandacht voor het slachtofferschap van de uitgebuite sekswerkers is toegenomen, wordt er nog regelmatig in termen van immoraliteit over hen gesproken (PLAMBECH, 2017). Uit een van de dossiers blijkt overigens dat het niet louter bij dreigementen bleef: een van de daders bedacht een plan om een aantal slachtoffers na afbetaling van hun schulden (zie *infra*) door de politie te laten oppakken en terug te laten sturen naar Nigeria, om te vermijden dat ze concurrentie voor de madam zouden vormen.

Schuldaflossing

Schuldaflossing is een centraal principe binnen Nigeriaanse mensenhandelnetwerken. Slachtoffers krijgen te horen dat ze een bepaald bedrag, dat de reiskosten naar Europa zou moeten weerspiegelen, terug moeten betalen. Net zoals beschreven in de internationale literatuur (BAYE & HEUMANN, 2014) waren de slachtoffers in de dossiers vaak vooraf niet op de hoogte van het exacte bedrag.

Volgens de internationale literatuur zou de in te lossen schuld tussen 10.000 en 60.000 euro bedragen, met bedragen vanaf 25.000 euro als meest voorkomend (BAYE & HEUMANN, 2014; LEMAN & JANSSENS, 2013; SKILBREI & TVEIT, 2008; KAIZEN & NONNEMAN, 2007). In alle bestudeerde dossiers was er sprake van het principe van schuldaflossing, met gelijkaardige bedragen als beschreven in de internationale literatuur. Deze bedragen weerspiegelden niet de reële kosten: zo liep in een dossier de schuld voor het slachtoffer op tot 56.000 euro, terwijl de madam 'slechts' 10.000 dollar had betaald om het meisje op bestelling naar Europa te laten komen. In één dossier werd een van de slachtoffers, om onduidelijke redenen, gedwongen om driemaal haar schuld van 45.000 euro in te lossen, waardoor het bedrag opliep tot 135.000 euro. Doorheen de dossiers is een daling in de bedragen van de schulden waarneembaar: in de twee recentste dossiers worden bedragen tussen 30.000 en 35.000 euro vermeld. Deze trend van dalende schulden wordt bevestigd door Franz-Manuel Vandeloek. Hij ziet de verandering van de gebruikte routes (zie *supra*), waardoor de kosten voor de madams lager liggen, als de voornaamste reden.

Soms werden ook bijkomende kosten aangerekend aan de slachtoffers, zoals bijvoorbeeld kosten voor logement (in vaak onhygiënische omstandigheden), voeding, kledij, medische zorgen, voorbehoedsmiddelen of de huur van een raam om zich te prostitueren. Op basis van de dossieranalyses werd een vorm van secundaire uitbuiting specifiek voor het Brusselse Nigeriaanse prostitutie-milieu teruggevonden. Het betreft onderverhuring van carrés op basis van het zogenaamde *yemeshe*-systeem. Het carrésysteem in Brussel houdt in dat een sekswerker een gelijkvloerse voorkamer van een huiseigenaar huurt om hier zelfstandig te werken. Onderverhuren is daarbij niet toegestaan, maar gebeurt in de praktijk toch aan de hand van dit systeem: een meisje dat geen vaste prostitutieplaats heeft, wordt gedwongen

een beroep te doen op een contractuele sekswerker om zich voor enkele uren te prostitueren achter haar vitrine, al dan niet met het gebruik van een valse identiteit. Als tegenprestatie moet het meisje de helft van haar prostitutie-inkomsten afstaan aan de contractuele sekswerker.

Juju

Sterke lokale religieuze tradities, die verschillende vormen van magie combineren, zijn veelvoorkomend in Nigeria (CARLING, 2006). In hun listig gebruik van structurele sociale kwetsbaarheden en deze cultureel diepgewortelde geloofssystemen, staat bij Nigeriaanse mensenhandelaars vaak het gebruik van magische methoden, in het bijzonder *juju* als een specifieke vorm van voodoo, centraal (VAN DER WATT & KRUGER, 2017). Eerder dan de beelden die in de westerse beeldcultuur met voodoo geassocieerd worden, betreffen het in deze lokale Nigeriaanse gemeenschappen openbare en sociaal aanvaarde praktijken, die tevens gebruikt worden om verschillende aspecten van het dagelijkse leven te regelen: “Zij worden in het algemeen niet ervaren als sinister, bedreigend of boosaardig” (VAN DIJK et al., 2003: 31). Nigeriaanse mensenhandelaren hebben zich echter allerlei rituele elementen (zoals het afnemen van bloed, haar en nagels, het offeren van dieren, het gebruik van poeders, etc.) toegeëigend en deze uit hun culturele verband gerukt met als doel het bedreigen en onderdrukken van hun slachtoffers (DUNKERLEY, 2018; IKEORA, 2016; NIJBOER, VOCKS & VAN DIJK, 2001).

In elk dossier is er sprake van het gebruik van *juju* om de slachtoffers aan de uitbuiters te binden. Doorgaans vonden deze rituelen voor vertrek in Nigeria plaats, maar ook in Europa konden de slachtoffers eraan onderworpen worden. Zo weigerde een slachtoffer in een dossier standvastig om zich te prostitueren. Haar madam besloot vervolgens, zonder medeweten van het slachtoffer, om haar aan een *juju*-ritueel te onderwerpen. Ze had magische elementen in het eten van het slachtoffer gedaan, een pluk haar van het slachtoffer afgeknipt en een slipje gestolen en zo menstruatiebloed verkregen. Achteraf werd aan het slachtoffer meegedeeld dat ze zonder haar medeweten aan een *juju*-ritueel onderworpen was, met de eis dat ze zich vanaf nu zou prostitueren. In drie dossiers werd bij aankomst in België een amulet gemaakt met vingernagels, teennagels, hoofdhaar, schaamhaar, okselhaar of (menstruatie)bloed van het slachtoffer, dat de madam in bewaring hield tot het slachtoffer haar schuld vereffend had. Ook in twee andere dossiers werden pakketjes met biologisch materiaal van verschillende slachtoffers teruggevonden, wat aangeeft dat deze amuletten en pakketjes vaak werden bijgehouden door de madams.

Het volledige *juju*-ritueel wordt doorgaans niet besproken in de dossiers. Slachtoffers weigerden hier uit angst vaak ook over te praten. In één dossier werd wel een inkijk gegeven in het verloop ervan, al kan de concrete uitvoering van de rituelen verschillen in andere dossiers (DUNKERLEY, 2018). Het ritueel in dit dossier vond plaats in Lagos. Het meisje werd in de nacht meegenomen door een *juju*-priester naar een afgelegen plaats in het bos. Daar moest ze een eed afleggen waarin ze garandeerde om de reiskosten terug te betalen. Vervolgens moest ze zich wassen in een mengeling van water en kippenbloed. Ze werd verplicht om het uitgesneden hart van deze kip op te eten. In haar huid werden inkervingen gemaakt met een scheermesje (deze inkervingen werden teruggevonden op haar handen, voeten, borsten, onder- en bovenrug). In deze inkervingen werd een mengsel gesmeerd, zodat het meisje blijvend littekens zou hebben. Tot slot ontmoagde de *juju*-priester haar. Naast de terugbetaling van de reiskosten zijn ook onderdanigheid ten aanzien van de uitbuiters en het zwijgen tegen gerechtelijke actoren veelgevraagde beloftes die gemaakt moeten worden tijdens een ritueel (DUNKERLEY, 2018). De angst voor de negatieve gevolgen bij het verbreken

van de afgelegde eed maakt slachtoffers vaak monddood. Zo wordt er in een politierapport gesproken van de ‘onwaarschijnlijke maniakale angst’ bij het slachtoffer voor de noodlottige impact van de *juju*-bezweringen. Bovendien is er een angst dat, ook al zijn de meisjes in een veilige omgeving, hun familie onderworpen zal worden aan *juju*-praktijken. In meerdere dossiers ontvingen familieleden van de slachtoffers inderdaad een dagvaarding voor de *juju*-shrine Ayilala, de grootste in Benin City, die volgens LARR (2013: 89) in de streek is uitgegroeid tot een ‘parallele juridische institutie’, *“instilling more fear into hearts and minds than do the institutions of law enforcement and the judiciary.”*

Het is tot slot belangrijk om te verwijzen naar een belangrijke uitspraak door Ewuare II, de huidige Oba, het religieuze hoofd van de deelstaat Edo in Nigeria, gedaan op 9 maart 2018. Hij riep namelijk alle *juju*-priesters van de regio samen voor een ceremoniële gebeurtenis. Tijdens deze ceremonie sprak hij een *juju*-vloek uit tegen iedereen die illegale migratie faciliteert en ontcrachtte hij alle vloeken die mensenhandelaars over hun slachtoffers hebben laten uitspreken. Om het belang van de ceremonie in de verf te zetten, stelde de Oba bovendien verschillende religieuze voorwerpen ten toon, die al meer dan 800 jaar niet meer publiekelijk waren vertoond. De aanleiding voor deze ceremonie lag waarschijnlijk in het onderhoud dat de Oba niet lang daarvoor had met de voorzitter van het National Agency for the Prohibition of Trafficking in Persons (NAPTIP). Volgens Franz-Manuel Vandeloock kan deze uitspraak mogelijk voor een omslag in de bestrijding van mensenhandel zorgen.

Fysiek geweld

Hoewel *juju* het gebruik van fysiek geweld minder noodzakelijk zou maken (VAN DER WATT & KRUGER, 2017; BAARDA, 2016), blijkt uit de dossieranalyses dat fysiek geweld door de madams, of de mannen die voor haar werken, niet geschuwd wordt.¹⁰ Te lage opbrengsten uit prostitutie is de meest voorkomende reden voor het gebruik van fysiek geweld, gaande van slaan en stampen tot wederrechtelijke vrijheidsberoving en afpersing. Zo weigerden slachtoffers in verschillende dossiers om zich te prostitueren, waarop fysiek geweld als dwangmiddel gebruikt werd: in één dossier werd een slachtoffer daarom een weekend zonder drank of voeding opgesloten in een kamer, in een ander dossier werd een slachtoffer daarom met kokend water overgoten. Doorheen de dossiers waren er meerdere slachtoffers die blijvende letsels vertoonden, mede omdat ze niet naar een dokter durfden te gaan. In één van de dossiers werden verschillende spelers, waaronder de madam, bovendien veroordeeld voor het opzettelijk veroorzaken van vruchtafdriving. In de pv’s van de verhoren wordt uitgebreid beschreven hoe het slachtoffer gedwongen werd om na meer dan drie maanden zwangerschap tegen haar wil abortus te plegen. Ze werd met een valse identiteit naar een dokter gebracht die tegen een meerprijs een illegale abortus uitvoerde ondanks tegenstribbelingen van het slachtoffer.

Daarnaast blijkt uit de dossiers dat geweld niet louter op de directe slachtoffers van mensenhandel, maar ook op hun familie gericht werd, om op die manier bijkomende druk op het slachtoffer uit te oefenen. Naast het dagen van de families voor *juju*-shrines, werden ook fysieke vergeldingen uitgevoerd door georganiseerde bendes in Nigeria, zogenaamde *area boys* (HEAP, 2010), ingehuurd door de madam. Zo kon bijvoorbeeld in een dossier een

¹⁰ Ook VAN DIJK et al. (2003: 45) merkten in een kritiek op *juju* als alomvattende verklaring reeds op: *“De bronnen van angst kunnen immers zeer divers zijn, variërend van fysiek geweld van de zijde van de operators, tot het in gebreke blijven van de meisjes om de financiële verplichtingen na te komen die zij al dan niet vrijwillig zijn aangegaan in het aflossen van hun zogenaamde ‘schulden’.”*

slachtoffer vluchten dankzij de hulp van een klant. Dit leidde er echter toe dat haar moeder bedreigd werd en haar drie kinderen, die nog in Nigeria verbleven, gedurende een korte periode ontvoerd werden.

3.5. Geldbeheer

Naast mensenhandel houden de meeste Nigeriaanse netwerken zich ook actief bezig met andere strafbare praktijken, zoals witwassen. Mensenhandel is een lucratief misdrijf, waardoor de noodzaak ontstaat om aanzienlijke sommen geld te verplaatsen en wit te wassen. Over zulk geldbeheer valt echter weinig te lezen in de bestaande wetenschappelijke publicaties over Nigeriaanse mensenhandelnetwerken.

De gemiddelde bedragen verkregen uit de uitbuiting in de prostitutie variëren tussen de dossiers en zijn afhankelijk van het aantal prostituees dat voor de madam werkt, het bedrag waarvoor ze zich prostitueren, hoe lang ze dagelijks (moeten) werken en hoeveel procent van hun totale inkomen ze moeten afgeven aan de uitbouter¹¹. Het mag echter duidelijk zijn dat snel geldgewin voor de uitbuiters centraal staat. In een recent dossier had een van de slachtoffers 25 à 30 klanten per dag. Op twee maanden tijd had het slachtoffer 22.500 euro afbetaald aan haar madam. Naast dit afbetaalde bedrag moest ze geld betalen voor de huur, het eten en voor een niet nader gespecificeerde 'bijdrageronde' van telkens 500 euro. In een ander recent dossier vond de politie tijdens de huiszoeking een soort van boekhouding. Hieruit bleek dat de madams in dit dossier gemiddeld rond de 12.000 à 14.000 euro per maand verdienden aan de uitbuiting van de meisjes in de prostitutie.

In de meerderheid van de dossiers werd (bijna) al het geld overgedragen naar Nigeria, waar het volgens Franz-Manuel Vandeloock zeer eenvoudig is wit te wassen. Bij de bouw van een huis, bijvoorbeeld, wordt geen verklaring van de herkomst van het geld gevraagd. Het investeren in vastgoed of transportbedrijven in Nigeria zijn bijgevolg veel voorkomende manieren van witwassen. Hierdoor krijgt de familie van de madam doorgaans een hoog aanzien in Nigeria, wat in de dossiers werd bevestigd.

In het verleden werden bedragen vaak via Western Union naar Nigeria overgemaakt. Aangezien dergelijke overschrijvingen traceerbaar zijn door de politie, werd Western Union in recente dossiers enkel gebruikt om kleine bedragen over te maken, met het gebruik van een fictieve identiteit of een tussenpersoon die de traceerbaarheid van het geld bemoeilijkte. Een nieuwe populaire manier om het geld naar Nigeria over te brengen, is het gebruik van Black Western Union, een financieringssysteem dat in twee recente dossiers gebruikt werd, en niets te maken heeft met het bedrijf Western Union. In het systeem van Black Western Union wordt het geld afgegeven in een 'shop'. In een van de dossiers was dit bijvoorbeeld een kapperszaak die ook illegale geldtransfers deed. Hier werd nota genomen van de te verzenden bedragen en werd de wisselkoers meegedeeld. De bedragen werden vervolgens op zeer regelmatige tijdstippen – maandelijks in dit dossier – verborgen in bagage overgebracht naar Nigeria. In Nigeria was er een gelijkaardige 'shop' waar de begunstigden de bedragen konden afhalen, mits het betalen van een commissie. In dit dossier liepen de verzonden bedragen op tot 5.000 euro per verzending, waarvan men 10% van het verzonden bedrag

11 In sommige dossiers gingen niet alle opbrengsten naar de madam, maar moest er tevens een deel afgestaan worden aan een vitrine-uitbater of een mededader die hiërarchisch boven de madam stond. In één dossier mochten de slachtoffers ongeveer 35% van hun inkomsten zelf houden, hetgeen op basis van de andere dossiers als uitzonderlijk kan worden beschouwd, aangezien doorgaans de totaliteit van de winsten moest worden afgestaan.

aanrekenende als commissie. Volgens Franz-Manuel Vandeloock betrof het hier nog kleine bedragen, vergeleken met de bedragen in andere dossiers die hij behandeld heeft. Het traceren van deze illegale geldtransfers is niet evident voor de politie.

4. CONCLUSIE

België is een belangrijk bestemmingsland voor Nigeriaanse mensenhandelnetwerken gericht op seksuele uitbuiting. In dit artikel stond de vraag centraal welke modi operandi deze mensenhandelnetwerken gebruiken, gaande van de rekruteringsfase tot de uitbuitingsfase (inclusief het geldbeheer). Hierop werd een antwoord geboden op basis van een literatuurstudie en verkennende analyses van gerechtelijke dossiers en een expertinterview. Ten eerste werd inzicht geboden in de specifieke socio-economische, politieke en culturele context waarbinnen Nigeriaanse mensenhandelnetwerken opereren. Inzicht in deze context is belangrijk om bepaalde aspecten van de modi operandi van Nigeriaanse mensenhandelnetwerken, zoals het gebruik van *juju*, terdege te kunnen begrijpen. Het gebruik van zulke *juju*-bezwingingen wordt in de internationale literatuur inderdaad vaak vermeld als een karakteristieke werkwijze van Nigeriaanse mensenhandelnetwerken.

In de internationale literatuur worden daarnaast ook een aantal andere aspecten aangehaald op basis waarvan Nigeriaanse mensenhandelnetwerken gericht op seksuele uitbuiting zich onderscheiden. Nigeriaanse mensenhandelnetwerken zijn doorgaans familiale netwerken met een piramidale hiërarchische structuur, waar aan het hoofd een vrouwelijke leider staat die als madam zelfstandig de activiteiten van het netwerk leidt en coördineert. Toch moet er op basis van zowel recente wetenschappelijke literatuur als het uitgevoerde verkennende onderzoek enige voorzichtigheid aan de dag gelegd worden bij het onderscheiden van een eenduidig generaliseerbare structuur van Nigeriaanse mensenhandelnetwerken en daaraan gerelateerde veralgemeenbare modi operandi.

In de eerste plaats veranderen externe omstandigheden waar de netwerken rekening mee moeten houden, onder meer door wijzigingen in migratiewetgeving en opsporingsbeleid. Netwerken blijken hierop relatief flexibel en adaptief te reageren, wat zich bijvoorbeeld uitte in wijzigende reisroutes en een wijzigend gebruik van asielprocedures doorheen de tijd. Crucialer is echter dat recente studies de centrale rol van de madam en de familiale structuur nuanceren: netwerken zouden professionaliseren en internationaliseren doorheen de tijd, wat er mede toe leidt dat specifieke taken binnen het netwerk in toenemende mate worden uitbesteed. De dossieranalyses en de expert ondersteunen deze vaststelling: in recentere dossiers is er vaker sprake van internationale 'hulpmadams' en 'uitwisselingsprogramma's' en wordt ook het transport vaker uitbesteed aan *travel agents* die geen familielid zijn. Toekomstig onderzoek moet het effect van zulke professionalisering – en mogelijke convergentie tussen criminele organisaties – verder in kaart brengen. Verder werd in dit artikel ook aangetoond dat bij het bespreken van angst-inducerende methoden die Nigeriaanse mensenhandelnetwerken gebruiken, verder gekeken moet worden dan louter *juju*. De angst voor deportatie, de angst voor politiecorruptie en de angst voor fysiek geweld (ten aanzien van het slachtoffer of diens familieleden) zijn zeker zo belangrijk. Het is ook belangrijk dat actoren belast met de detectie van slachtoffers van mensenhandel zich hier terdege van bewust zijn (DUNKERLEY, 2018). De focus lag in dit artikel niet op de mate waarin politiediensten en actoren belast met migratiecontrole kennis van deze dwangmethoden en hun effecten op slachtoffers hebben. Evenmin stonden de percepties van de slachtoffers centraal, die ondanks hun kwetsbaarheden toch ook over een bepaalde mate van agency beschikken (SERUGHETTI, 2018). Hoe situaties van uitbuiting door opsporingsac-

toren en slachtoffers gepercipieerd worden moet dan ook verdere aandacht krijgen in toekomstig onderzoek.

REFERENTIES

Literatuur

- AKOR, L. (2011). Trafficking of women in Nigeria: Causes, consequences and the way forward. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy*, 2(2), 89-110.
- BAARDA, C.S. (2016). Human trafficking for sexual exploitation from Nigeria into Western Europe: The role of voodoo rituals in the functioning of a criminal network. *European Journal of Criminology*, 13(2), 257-273.
- BAYE, E.M.-O. & HEUMANN, S. (2014). Migration, sex work and exploitative labor conditions: Experiences of Nigerian women in the sex industry in Turin, Italy, and counter-trafficking measures. *Gender, Technology and Development*, 18(1), 77-105.
- BOELS, D. & PONSAERS, P. (2011). Knelpunten in de opsporing en vervolging van mensenhandel en mensensmokkel. *Panopticon*, 32(5), 33-49.
- CAMPANA, P. (2016). The structure of human trafficking: Lifting the bonnet on a Nigerian transnational network. *British Journal of Criminology*, 56(1), 68-86.
- CARLING, J. (2006). *Migration, human smuggling and trafficking from Nigeria to Europe*. Geneva: International Organization for Migration.
- DE RUYVER, B., VAN HEDDEGEM, K. & SIRON, N. (2001). De strijd tegen mensenhandel – een beleidsprioriteit in België. Stevige, niet aflatende reactie na late ontdekking. *Tijdschrift voor Criminologie*, 43(4), 408-415.
- DUNKERLEY, A.W. (2018). Exploring the use of juju in Nigerian human trafficking networks: Considerations for criminal investigators. *Police Practice and Research*, 19(1), 83-100.
- European Asylum Support Office (EASO) (2015). *Country of origin information report: Nigeria. Sex trafficking of women*. Raadpleegbaar via <https://www.easo.europa.eu/sites/default/files/public/BZ0415678ENN.pdf>.
- ELLIS, T. & AKPALA, J. (2011). Making sense of the relationship between trafficking in persons, human smuggling, and organised crime: The case of Nigeria. *The Police Journal*, 84(1), 13-34.
- ESPOSITO, F., QUINTO, C.R., DE MASI, F., GARGANO, O. & COSTA, P.A. (2016). Voices of Nigerian women survivors of trafficking held in Italian centres for identification and expulsion. *International Migration*, 54(4), 133-149.
- FOLAMI, O.M. & NAYLOR, R.J. (2017). Police and cross-border crime in an era of globalization: The case of the Benin-Nigeria border. *Security Journal*, 30(3), 859-879.
- HEAP, S. (2010). "Their days spent in gambling and loafing, pimping for prostitutes and picking pockets": Male juvenile delinquents on Lagos Island, 1920s-1960s. *Journal of Family History*, 35(1), 48-70.
- IACONO, E.L. (2014). Victims, sex workers and perpetrators: Gray areas in the trafficking of Nigerian women. *Trends in Organized Crime*, 17(1-2), 110-128.
- IKEORA, M. (2016). The role of African traditional religion and 'juju' in human trafficking: Implications for anti-trafficking. *Journal of International Women's Studies*, 17(1), 1-18.
- International Organization for Migration (IOM) (2017). *Human trafficking through the central Mediterranean route: Data, stories and information collected by the International Organization for Migration*. Rome: International Organization for Migration.
- IOANNOU, M. & OOSTINGA, M.S.D. (2015). An empirical framework of control methods of victims of human trafficking for sexual exploitation. *Global Crime*, 16(1), 34-49.

- LARR, F. (2013). *Africa's diabolical entrapment. Exploring the negative impact of Christianity, superstition and witchcraft on psychological, structural and scientific growth in Black Africa*. Bloomington: AuthorHouse.
- LEMAN, J. & JANSSENS, S. (2013). Creative adaptive criminal entrepreneurs from Africa and human trafficking in Belgium: Case studies of traffickers from Nigeria and Morocco. *International Journal of Criminology and Sociology*, 2(1), 153-162.
- KAIZEN, J. & NONNEMAN, W. (2007). Irregular migration in Belgium and organized crime: An overview. *International Migration*, 45(2), 121-146.
- MANCUSO, M. (2014). Not all madams have a central role: Analysis of a Nigerian sex trafficking network. *Trends in Organized Crime*, 17(1-2), 66-88.
- Myria (2016). *Jaarrapport 2016. Mensenhandel en mensensmokkel. Bedelaars in de handen van mensenhandelaars*. Brussel: Federaal Migratiecentrum Myria.
- Myria (2018). *Jaarlijks evaluatieverslag 2018: Mensenhandel en mensensmokkel. Minderjarig, in hoogste nood*. Brussel: Federaal Migratiecentrum Myria.
- NESKE, M. & DOOMERNIK, J. (2006). Comparing notes: Perspectives on human smuggling in Austria, Germany, Italy, and the Netherlands. *International Migration*, 44(4), 39-58.
- NIJBOER, J., VOCKS, J. & VAN DIJK, R. (2001). Sociale en culturele achtergronden van vrouwenhandel. *Tijdschrift voor Criminologie*, 43(4), 390-400.
- ONYEJEKWE, C.J. (2005). Influence of global human trafficking issues on Nigeria: A gender perspective. *Journal of International Women's Studies*, 7(2), 141-151.
- PLAMBECH, S. (2017). God brought you home – deportation as moral governance in the lives of Nigerian sex worker migrants. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43(13), 2211-2227.
- SERUGHETTI, G. (2018). Smuggled or trafficked? Refugee or job seeker? Deconstructing rigid classifications by rethinking women's vulnerability. *Anti-Trafficking Review*, 11, 16-35.
- SIEGEL, D. (2007). Nigeriaanse madams in de mensenhandel in Nederland. *Justitiële Verkenningen*, 33(7), 39-49.
- SIEGEL, D. & DE BLANK, S. (2010). Women who traffic women: The role of women in human trafficking networks – Dutch cases. *Global Crime*, 11(4), 436-447.
- SKILBREI, M.-L. & TVEIT, M. (2008). Defining trafficking through empirical work: Blurred boundaries and their consequences. *Gender, Technology and Development*, 12(1), 9-30.
- SMIT, M. (2001). Mensenhandel – een moderne vorm van slavernij. *Tijdschrift voor Criminologie*, 43(4), 378-389.
- UNESCO (2006). *Human trafficking in Nigeria: Root causes and recommendations*. Parijs: UNESCO.
- VAN DER WATT, M. & KRUGER, B. (2017). Exploring 'juju' and human trafficking: Towards a demystified perspective and response. *South African Review of Sociology*, 48(2), 70-86.
- VANDERHURST, S. (2017). Governing with God: Religion, resistance, and the state in Nigeria's counter-trafficking programs. *Political and Legal Anthropology Review*, 40(2), 194-209.
- VAN DIJK, R., RASING, T., TELLEGEN, N. & VAN BINSBERGEN, W. (2003). *Een schijn van voodoo. Culturele achtergronden van de handel in Nigeriaanse meisjes voor de Nederlandse prostitutie: een verkenning*. Leiden: Afrika-Studiecentrum.
- VERMEULEN, G., VAN DEN HERREWEGEN, E. & VAN PUYENBROECK, L. (2007). *Mensenhandel in beeld. Eerste kwantitatieve en kwalitatieve analyse van Belgische slachtofferdata*. Antwerpen: Maklu.
- WIARDA, J. (2001). Trends in de wetgeving inzake mensensmokkel en mensenhandel. *Tijdschrift voor Criminologie*, 43(4), 368-377.
- WINTERDYK, J. & REICHEL, P. (2010). Human trafficking: Issues and perspectives. *European Journal of Criminology*, 7(1), 5-10.

Wetgeving

Aanvullend protocol inzake de preventie, bestrijding en bestraffing van mensenhandel, in het bijzonder vrouwenhandel en kinderhandel, bij het Verdrag van de Verenigde Naties tegen transnationale georganiseerde misdaad, gedaan te New York op 15 november 2000, *BS* 13 oktober 2004 (in werking getreden in België op 23 oktober 2004).

Verordening nr. 604/2013 van het Europees Parlement en de Raad van 26 juni 2013 tot vaststelling van de criteria en instrumenten om te bepalen welke lidstaat verantwoordelijk is voor de behandeling van een verzoek om internationale bescherming dat door een onderdaan van een derde land of een staatloze bij een van de lidstaten wordt ingediend (herschikking), *Pb.L.* 29 juni 2013, afl. 180, 31.